

आदर्श-प्रश्नम् पत्रम्
द्वादशी परीक्षा-2013
संस्कृत (सामान्यम्)

समय : घंटात्रयम्

पूर्णाङ्कः 100

निर्देश :- (i) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः सन्ति ।

(ii) प्रश्नानां सम्मुखे अङ्काः प्रदत्ताः ।

1. उचित विकल्पं चित्वा लिखत- 1x7=7
- (क) 'हिम+आलयः' इत्यस्य सन्धि विच्छेदः अस्ति-
(अ) हिमा+आलयः (ब) हिम+आलयः
(स) हिमि+आलयः (द) हि+मालयः
- (ख) सदैव इत्यस्य सन्धिः अस्ति-
(अ) गुण सन्धिः (ब) यण् सन्धिः
(स) वृद्धि सन्धिः (द) व्यंजन सन्धिः
- (ग) सज्जन अस्य पदस्य सन्धि विच्छेदः अस्ति-
(अ) सत्+जनः (ब) सदा+जनः
(स) सता+जनाः (द) सु+जनः
- (घ) राम लक्ष्मणौ इत्यस्य पदस्य समास विग्रहः अस्ति-
(अ) रामश्च लक्ष्मणश्च (ब) रामः लक्ष्मणः
(स) रामौ लक्ष्मणौ (द) रामेण लक्ष्मणेन
- (ङ.) बहुव्रीहि समासस्य उदाहरणम् अस्ति-
(अ) धनश्यामः (ब) दिनं दिनं
(स) पीताम्बरः (द) महाराजः
- (च) यथाशक्ति इत्यस्य पदस्य समास विग्रहः अस्ति-
(अ) शक्तिम् अनतिक्रम्य (ब) शक्तिम् यथा
(स) यथस्य शक्ति (द) शक्तेन यथा
- (छ) अधोलिखितेषु अव्ययीभाव समासस्य उदाहरणम् नास्ति-
(अ) पितरौ (ब) उपगङ्गम्
(स) कृष्ण सर्पः (द) नवरात्रम्
2. उचितविकल्पं चित्वा लिखत- 1x4=4
- (क) वार्तालापं मा कुरु इत्यस्मिन् वाक्ये अव्ययम् अस्ति-
(अ) वार्ता (ब) लापं
(स) मा (द) कुरु
- (ख) अधोलिखितेषु अव्ययं अस्ति-
(अ) अद्य (ब) भवान्
(स) कविनाम् (द) वदति
- (ग) अधोलिखितेषु अव्ययं अस्ति -
(अ) अद्य (ब) आगतः
(स) पुरा (द) नीचैः
- (घ) दुराचारः इत्यस्मिन् पदे उपसर्गः अस्ति-
(अ) दुर् (ब) दुरा
(स) चारः (द) दुःख

प्रश्न 3 उचित विकल्पं चित्वा लिखत—

1x3=3

- (क) सन्ति इत्यस्मिन् पदे अस्ति—
(अ) प्रथम पुरुषः (ब) उत्तम पुरुषः
(स) मध्यम पुरुषः
- (ख) अक्रुध्यत् इत्यस्मिन् पदे लकारः अस्ति—
(अ) लट् लकार (ब) लोट् लकार
(स) लङ् लकार (द) लृट् लकार
- (ग) लभामहे इत्यस्मिन् पदे वचनम् अस्ति—
(अ) बहुवचनम् (ब) एकवचनम्
(स) द्विवचनम्

प्रश्न 4 उचित विकल्पं चित्वा लिखत—

1x4=4

- (क) शिक्षिका इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति —
(अ) डीप (ब) डीष
(स) टाप (द) मयेट्
- (ख) सामाजिक इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति—
(अ) अच् (ब) शानच्
(स) तच् (द) ठक्
- (ग) अधोलिखितेषु तुमुन् प्रत्ययः अस्ति—
(अ) पठितुम् (ब) पाठितुम्
(स) पठतम् (द) पठेतम्
- (घ) गन्तव्यम् इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति—
(अ) अनीयर् (ब) शानच्
(स) तव्यत् (द) क्त्वा

प्रश्न 5 उचित विकल्पं चित्वा लिखत—

1x5=5

- क. सज्जनः इत्यस्य विलोम शब्दः अस्ति—
(अ) विद्वान् (ब) पण्डितैः
(स) दुर्जनः (द) गुरुजनः
- ख. कुपितः इत्यस्य विलोम शब्दः अस्ति—
(अ) यशस्वी (ब) प्रशन्नः
(स) अलम् (द) मूर्खाः
- ग. वनम् इत्यस्य पर्याय शब्दः अस्ति—
(अ) अरण्यम् (ब) वृक्षम्
(स) फलम् (द) कुलम्
- घ. ————— केवलमीश्वरेच्छा । भाग्यवती / बलीयसी
- ङ. '————— कार्याधीन गणयति च सुखम् । विद्वास / मनस्वी

- प्रश्न 6 उचित विकल्पं चित्वा लिखत— 1x3=3
- क विदुषे इत्यस्मिन् पदे वचनम् अस्ति—
 (अ) द्विवचनम् (ब) एकवचनम्
 (स) बहुवचनम्
- ख. अधोलिखितेषु चतुर्थी विभक्ति अस्ति—
 (अ) मनसा (ब) मनसः
 (स) मन से (द) मन्सी
- ग. गौ ! इत्यस्मिन् पदे विभक्ति अस्ति—
 (अ) प्रथमा (ब) चतुर्थी
 (स) पंचमी (द) षष्ठी
- प्र.7 युग्ममेलनं कुरुत्— 1x4=4
- (अ) (ब)
 (i) सुधा सौन्दर्य — अमलपरिधानम्
 (ii) त्रिजगतः — गङ्गा लहरी
 (iii) गङ्गा — ते सलिलम्
 (iv) जगन्नाथः — मनोहरो तुङ्गधवल तरङ्गा
- प्र.8 अधोलिखितेषु चतुर्णां प्रश्नानाम् उत्तराणि एकपदेन लिखत— 1x4=4
- क) कः तपन कुलस्य पुरोहितः ?
 ख) महाराजस्य नाम किम् आसीत् ?
 ग) भूरक्षणं केन् रुध्यते ?
 घ) कुपितः विधाता हंसस्य किम् हन्ति ?
 ड.) कस्या नाम अपर्णा ?
 च) कः न क्रुध्यति ?
- प्र.9 अधोलिखितेषु त्रयाणां प्रश्नानाम् उत्तराणि एकवाक्येन लिखत— 2x3=6
- क) कीदृशे भगवते नमः ?
 ख) केषां रिपूणां सप्तमी संख्या पूर्यते ?
 ग) धन लक्ष्मी कथम् राजते ?
 घ) सरयूः कुतः प्रसरति ?
 ड.) कस्य विद्या निष्फला भवति ?
- प्र.10 अधोलिखित पंचाशुद्धकारवाक्यानां शुद्धि करणीया — 5
- क) हरिः बैकुण्ठे अवसति ।
 ख) भूपतिः सिंहासने अध्यासते ।
 ग) बालकं ज्ञानम् ददाति ।
 घ) पापेन निवारयति ।

ड.) हिमालयेन गडा प्रभवति ।

च) अध्ययनम् गच्छति ।

प्र.11 अधोलिखितेषु एकस्य कवेः संक्षिप्तपरिचयं लिखत — 4

(क) कालिदासः (ख) भारविः (ग) अश्वघोषः (घ) श्रीहर्षः

प्र. 12 प्रदत्तैः शब्दैः अनुच्छेद लेखनम् कुरुत— 4

(भाषाऽस्ति, एषा, व्याकरणादि दोष रहिता, भारतस्य, संस्कृतभाषा, कथनेन, भारतीय भाषाणाम् महदादरी)

संस्कृतं न केवलं भारतस्य —————अपितु सा—————गौरवं स्वाभिमानं च अस्ति ।
—————वैज्ञानिकी सुव्यवस्थस्थिता —————अनुपमेया च भाषा अस्ति । सङ्गणकयन्त्राय
अपि—————अप्युत्तमा इति वैज्ञानिकानाम्मतम् । संस्कृतिः संस्कृताश्रितेति—————संस्कृतस्य महत्त्वम्
सिद्धम् । —————जननीयमित्यपि वक्तुम् शक्यते । सम्पूर्णं संसारे संस्कृतस्य कृते—————
विद्यते ।

अथवा

आधारोऽस्ति, पर्यावरणं, आक्सीजनवायु, कार्बन—डाइआक्साइड वायुं, स्वस्थं, वृक्षाः कुवन्ति, वायुं,
आक्सीजन वायुं)

स्वस्थं पर्यावरणं अस्माकं जीवनस्य—————पर्यावरणस्य चाधार! पुष्पिता पल्लविताः—————

भवन्ति । वृक्षाः—————स्वस्थं कुर्वन्ति ते मानवैः परित्यक्तान् वातावरणे च प्रसृतान् अन्यान् प्रदूषितान्

वायुन उदस्थान—————।प्रत्येकम् प्राणी श्वसन क्रियायां—————गृहणाति । कार्बनडाइआक्साइड

—————बहिः विसृजति । वृक्षा च —————गृहणन्ति————— च विसृजन्ति । अनेन

पर्यावरणं शुद्ध भवति ।

प्र.13 प्रश्नपत्रे समागतान् श्लोकान् विहाय स्वपाठ्यपुस्तकात् कण्ठस्थीकृतं सुभाषितद्वयं लिखत । 4

प्र. 14 प्रदत्तैः शब्दैः चतुर्णां वाक्यानां रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत— 4

(यज्ञात्, नाटकं, संयतो, सृष्टेः, क्षीण)

क) सुखार्थी————— भवेत् ।

ख) वृष्टिः—————भवति ।

ग) पर्यावरण संरक्षमेव————— संरक्षणम् ।

घ) पिप्पलातोऽनु धावामि————— नदीं ।

ड.) सुखःदुखोत्पत्तिकृतं————— भवति ।

प्र.15 अधोलिखितेषु एकस्य साहित्यिकं परिचयं लिखत । 4

(क) वैदिक साहित्यम् (ख) रामायणम् (ग) महाभारतम् ।

प्र.16 अधोलिखित अपठितगद्यांशं सम्यक् पठित्वा प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृत भाषायाम् लिखत— 5

- (अ) संसारे जनाः सुखम् इच्छन्ति । सुखं च धनेन एव प्राप्तुं शक्यते । अतः धनोपार्जनस्य आवश्यकता भवति यस्य पार्श्वे धनं भवति सः सुखेन शेते । निर्धनपुरुषं तु मित्राणि अपि त्यजन्ति । चौर्येण, कपटेन, च प्राप्तं धनं विनाशकारं भवति । कृषि कर्मणा, व्यापारेण, परिश्रमेण च प्राप्तं धनं फलाति । यद् धनं फलति तेनैव सुखम् प्राप्यते । धनहीनोऽपि सुखी भवति । सुखं तु मनसा अनुभूयते । यत्र संतोषः तत्रैव वस्तुतः सुखम् ।
- (क) कुत्र जनाः सुखम् इच्छन्ति ?
- (ख) केन प्राप्तं धनं विनाशकरम् भवति ?
- (ग) सुखं कथं प्राप्तुम् शक्यते ?
- (घ) संसारे कः सुखी भवति ?
- (ङ.) गद्यांशस्य उचित शीर्षकं लिखत ?

प्र.17 अधोलिखितगद्यांशेषु गद्यांशद्वयस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत— 8

- (अ) एकदा ब्रह्म मुहुर्ते शयनादुत्थाय नदी स्नानार्थम् प्रस्थितः सिंहद्वार समीपे कञ्चित् सुन्दराम् सवेगम् बर्हिं गच्छन्तीं दृष्ट्वा पृष्टवान् एवम् अयि! सुन्दरी! का त्वम् ? राज भवनात् किम् अर्थम् निर्गच्छसि ? सा प्राह भो महाराज ! अहम् धन लक्ष्मीः चिरात् वैव भवनम् मया निवासाय अङ्गी कृतम् अधुना अहम् भवन इदम् विहाय गन्तुम् इच्छामि कृपया मे अनुमतिम् देहि ।
- (क) ब्रह्म मुहूर्ते राजा कुत्र प्रस्थितः ?
- (ख) सिंह द्वार समीपे किम् अपश्यत् ?
- (ग) बर्हिगच्छन्ति दृष्ट्वा राजा किम् पृष्टवान् ?
- (घ) 'मेऽनुमति' पदे, काः संधि अस्ति ?
- (ख) वृक्षाः पर्यावरणस्य मूलाधायकाः सन्ति । तेषां कर्तने एवं जल प्लावनं भवति । जलप्लावनेन बहवो ग्रामाः ध्वंसन्ते । अकाले भू कम्पनं भवति । अतः अस्माभिः वृक्षारोपणं अवश्यं कर्तव्यम् । पर्यावरणसन्धारणे तेषां महन्महत्त्वम् गङ्गा—यमुनाप्रभृत्यः सरितो मातृवत्पूज्याः, ताः जीवनप्रदायिन्यः, कृषिसिञ्चनक्षेत्रे तासां महती भूमिका, तासां संरक्षणेन जनानां जीवनं प्रमोदान्वितम् ।
- (क) वृक्षाः कस्य मूलाधायकाः सन्ति ?
- (ख) केन बहवो ग्रामाः ध्वंसन्ते ?
- (ग) अस्माभिः किम् अवश्यं कर्तव्यम् ?
- (घ) काः सरितो मातृवत्पूज्याः ?

- (ग) तस्य वचनानि श्रुत्वा स्वर्णा खिन्ना जाता । चिकित्सालयेषु रूग्णानां संख्या वर्धमाना अस्ति इत्यत्र परिस्थितिः शोचनीयतां गता आसीत् । आन्दोलनमग्नानां वैद्यानाम् अश्रद्धाकारणतः रूग्णाः नितरां पीडिताः सन्ति इति वार्ताः प्रसारिताः ।
- (क) किम् श्रुत्वा स्वर्णः खिन्नः जाता ?
- (ख) कुत्र रूग्णानां संख्या वर्धमाना जाता ?
- (ग) का पत्रिकासु वार्ताः प्रसारिताः ?
- (घ) श्रुत्वा पदे धातुं प्रत्ययं पृथक् पृथक् कुरुत ?

प्र. 18 अधो लिखितेषु पद्यांशेषु पद्यांशद्वयस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत—

8

- (अ) आत्मात्वम् गिरमागतिः सह चराः प्राणाः शरीरम् गृहम्, पूजा ते विषयोप भोग रचना निहत समाधि स्थितिः ।
संचारः पदयोः प्रदक्षिण विधिः स्त्रोत्राणि सर्वा गिरः,
यद्यत्कर्म करोमि तदतदखिलं शम्भोतव आराधाम् ।
- (क) त्वम् किम् अस्ति ?
- (ख) सहचराः के सन्ति ?
- (ग) ते पूजा किम् अस्ति ?
- (घ) शम्भू तव आराधनम् किम् ?
- ख— पातुम् न प्रथम् व्यवस्थति जलम् युष्मास्वपीतेषु या,
नादते प्रियं प्रियमण्डमापि भवताम् स्नेहेन या पल्लवम् ।
आद्ये वः कुसुम प्रसूति समये यस्या भवत्युत्सवः,
सेयम् याति शकुन्तला पति गृहम् सर्वेरनुज्ञायताम् ।
- (अ) कः ना प्रथयम् जलम् व्यवस्थति ?
- (ब) प्रिय मण्डनाऽपि किम् न गृहणाति ?
- (स) कुसुम प्रसूति समये कस्याः उत्सवः भवति ?
- (द) 'पल्लवम्' पदेस्य पर्यायवाची शब्दम् लिखत ।
- (ग) न मान्यमानो मुदम आददीत, न सतां पम् प्राप्नु याच्चाऽवमानात् ।
सन्त सतः पूज्यन्तीह लोके, न असाधवः साधुम् बुद्धिम् लभन्ते
- (अ) मान्य मानः कम् न आददीत ?
- (ब) अवमानात् किम् न प्राप्नुयात् ?
- (स) लोके कः पूज्यन्ति ?
- (द) साधु बुद्धिम् कः ना लभन्ते ?

प्र. 19 शुल्क मुफ्तये स्व प्राचार्यस्य कृते आवेदन पत्रं संस्कृत भाषायाम् लिखत । 4

अथवा

स्व मित्रस्य सफलतायाम् बधाई पत्रम् लिखत ।

प्र.20 अधोलिखितेषु एकस्मिन् विषयं स्वीकृत्य संस्कृत भाषायाम् शत शब्देषु निबन्धम् लिखत । 10

- (अ) अस्माकं देशः
- (ब) छात्र जीवनम्
- (स) सत्सङ्गति
- (द) स्त्री शिक्षा
- (इ) विद्या धनम् सर्व धनम् प्रधानम् ।

**आदर्श-उत्तरपत्रम्
द्वादशी परीक्षा-2013
संस्कृत (सामान्यम्)**

- (1) (क) ब. हिम+ आलयः 7
(ख) स. वृद्धि सन्धिः
(ग) अ सत्+जनः
(घ) अ रामश्च लक्ष्मणश्च
(ङ.) द पीताम्बरः
(च) अ शक्तिम् अनतिक्रम्य
(छ) अ उपगङ्गम्

नोट:- प्रत्येक सही उत्तर पर 1 अंक प्राप्त होगा।

- (2) (क) स मा 4
(ख) अ अद्य
(ग) ब आगतः
(घ) अ दुर्

नोट:- प्रत्येक सही उत्तर पर 1 अंक प्राप्त होगा।

- (3) क अ प्रथमपुरुष 3
ख स लङ् लकारः
ग अ बहुवचनम्

नोट:- प्रत्येक सही उत्तर पर 3 अंक प्राप्त होंगे।

- (4) क स टाप् 4
ख द ठक्
ग अ पठितुम्
घ स तव्यत्

नोट:- प्रत्येक सही विकल्प चयन पर चार अंक प्राप्त होंगे।

- (5) क द दुर्जनः 5
ख ब प्रश्नः
ग अ अरण्यम्
घ बलयसी
ङ. मनस्वी

नोट:- प्रत्येक सही विकल्प चयन पर 5 अंक प्राप्त होंगे।

- (6) क ब एकवचनम् 3
ख स मनसे
ग अ गौः

नोटः— प्रत्येक सही विकल्प चयन पर तीन अंक प्राप्त होंगे।

- (7) अ आ 4
क) सुधा सौन्दर्य ते सलिलम्
ख) त्रिजगतः अमलपरिधानम्।
ग) गङ्गा मनोहरोत्तुङ्गधवल तरङ्गा
घ) जगन्नाथ गङ्गा लहरी

नोटः— प्रत्येक सही जोड़ी पर एक अंक प्राप्त होंगे।

- (8) क) वसिष्ठः 4
ख) सत्यव्रतः
ग) वृक्षैः
घ) अम्भोजिनी वन विहार विलासम्
ङ.) पार्वत्याः
च) पण्डितः

नोटः— कोई भी चार उत्तर पर 1 अंक प्राप्त होंगे।

- (9) क) अखिल शक्तिधरपुरुषाय भगवते नमः। 6
ख) नियमलुब्धानम् रिपूणां संख्या सप्तमी पूर्यते।
ग) धनलक्ष्मीः सत्यस्य आश्रयं स्वीकृत्य राजते।
घ) सरयूः मानसरोवरात् प्रसरति।
ङ.) यः परेषां यशः हन्ति तस्य विद्या निष्फलाभवति।

नोटः— कोई तीन प्रश्नों के उत्तर एक वाक्य में सही लिखने पर 6 अंक प्राप्त होंगे।

- (10) क) बैकुण्ठं 5
ख) सिंहासनम्
ग) बालकाय
घ) पापात्
ङ.) अध्ययनाय

नोटः— कोई पांच वाक्य शुद्ध करने पर 5 अंक प्राप्त होंगे।

- (11) किसी एक कवि का संक्षिप्त परिचय संस्कृतभाषा में 40 शब्दों में लिखने पर 4 अंक दिए जायें। 4

(12) क्रमानुसार शब्दों की पूर्ति करें

4

भाषाऽस्ति, भारतस्य, संस्कृतभाषा, व्याकरणादिदोषरहिता, एषा, कथनेन, भारतीयभाषाणाम्, महदादरो

अथवा

अधारो अस्ति, वृक्षाः, पर्यावरणम्, कुर्वन्ति, वायुम्, आक्सीजनवायुम्, कार्बनडाइआक्साइड वायुम्,
वायुम्, स्वस्थम्

- 13 पाठ्यपुस्तकात् सुभाषित द्वयम् शुद्ध श्लोक लेखनेन पूर्ण अङ्क प्रदेयः। 4
14. रिक्तस्थानपूर्तिः 4
- क) संयतो
- ख) यज्ञात्
- ग) स्टप्तेः
- घ) क्षीणतोयं
- ड.) नाटकं
15. संस्कृत भाषायां एकम् विषयं स्वीकृत्य चत्वारिंशत् शब्दे साहित्यपरिचयम् लिखत- 4
16. क) संसारे जनाः सुखम् इच्छन्ति। 5
- ख) चौर्येण कपटेन च प्राप्तं धनं विनाशकरं भवति।
- ग) धनेन सुखं प्राप्तुं शक्यते।
- घ) संतोषी संसारे सुखी भवति।
- ड.) धनस्यउपयोगिता
17. अ) 8
- क) ब्रह्ममुहूर्ते राजा नदी स्नानार्थम् प्रस्थितः।
- ख) सिंह द्वारसमीपे कांचित् सुन्दरीम् अपश्यत्।
- ग) राजा पृष्टवान् एवम् अयि! सुन्दरी का त्वम्।
- घ) पूर्वरूप सन्धि
- ब)
- क) पर्यावरणस्य मूलधायकाः वृक्षाः सन्ति।
- ख) वृक्षाणां कर्तने जलप्लावनम् भवति।
- ग) अकाले भूकम्पनम् भवति।
- घ) लट् लकार।

- स)
 क) तस्य वचनानि श्रुत्वा स्वर्णा खिन्ना जाता ।
 ख) चिकित्सालयेषु रूग्णानाम् संख्या वर्धमाना जाता ।
 ग) आन्दोलनमग्नानाम् वैद्यानाम् अश्रद्धाकारणतः रूग्णाः नितरां पीडिताः सन्ति इति पत्रिकासु वार्ता प्रसारिताः ।
 घ) श्रु धातु क्त्वा प्रत्यय

18.

8

- अ)
 क) आत्मा त्वम् गिरिजामतिः ।
 ख) प्राणाः सहचाराः सन्ति ।
 ग) विषयोपभोगरचना ते पूजा ।
 घ) शम्भोयद्यत्कर्म करोमि ततदखिलम्—तवाराधनम्
 ब)
 क) शकुन्तला प्रथमम् जलम् न व्यवस्यति ।
 ख) प्रियमण्डनापि सा पल्लवम् न गृहति ।
 ग) कुसुम प्रसूति समये शकुन्तलायाः उत्सवम् भवति ।
 घ) नवपत्रम् ।
 स)
 क) मान्यमाना मुदम् न आददीत् ।
 ख) अवमानात् सन्तापम् न प्राप्नुयात् ।
 ग) लोके सन्तः सतः पूजयन्ति ।
 घ) असाधवः साधुवुद्धि न लभन्ते ।

उत्तर 19

सम्बोधन	—	1
विषय	—	1/2
विषयवस्तु	—	2
दिनांक स्व परिचय	—	1/2

उत्तर 20 शत् शब्देषु संस्कृतभाषायां शुद्ध लेखनेन पूर्ण अङ्क प्रदेयाः—

10